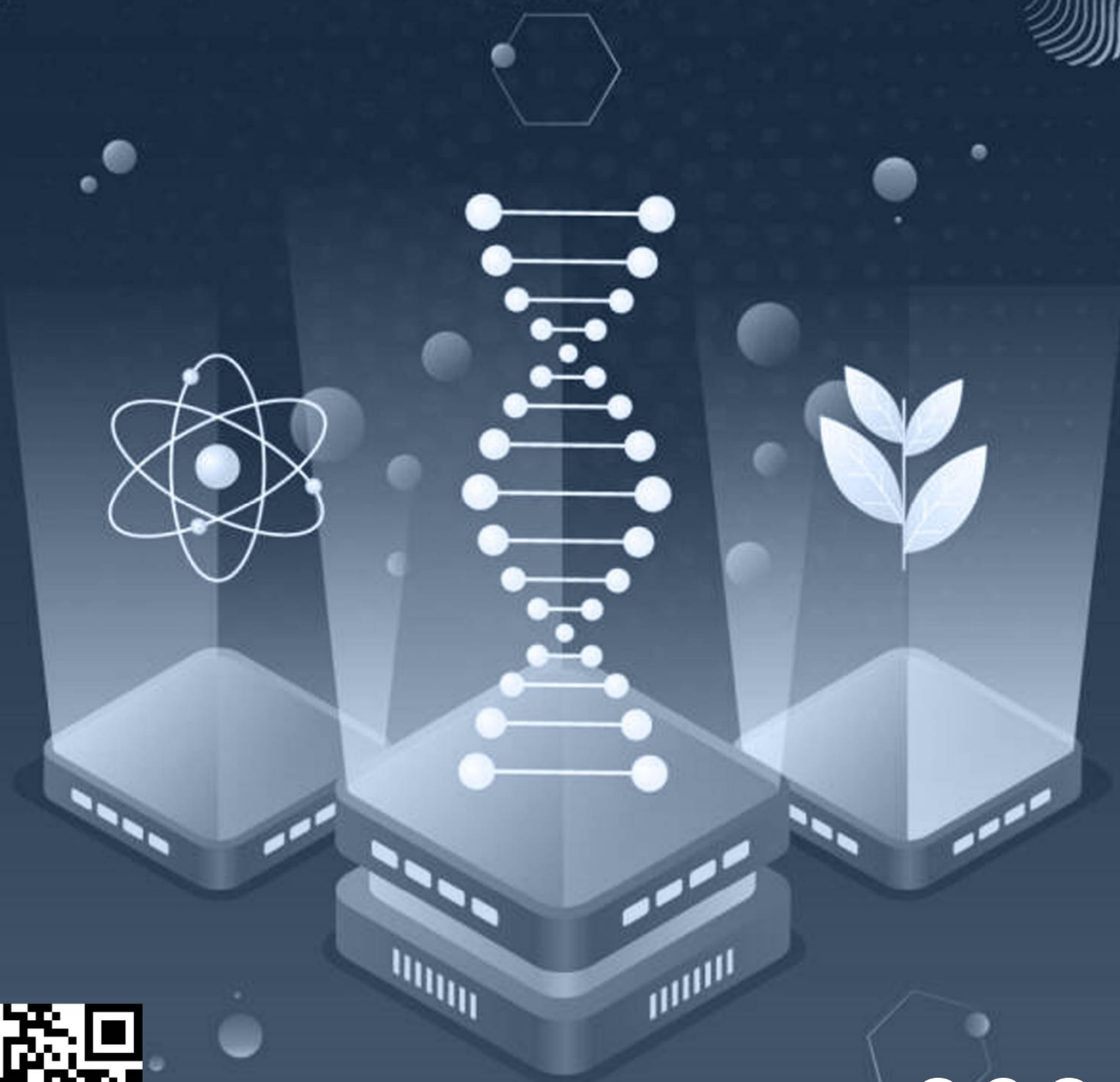

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 4, Issue 8 **2026**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

4 JILD, 8 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 4, HONEP 8

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 4, ISSUE 8

TOSHKENT-2026

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№8 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2026-8>

Бош муҳаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Matyakubov Umidjon Raximovich
(i.f.d., prof.)

Бош муҳаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
(PhD., dots.)

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)

Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar

akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent

Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),

dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor

Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Grodno davlat universiteti Belorusiya

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyazova Nasiba Ramatillayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'g'li

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Boltayev Abdurahim Amanovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Zoirov Erkin Xalilovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Buxoro davlat texnika universiteti

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun
Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых для публикации
основных научных результатов диссертаций по медицинским наукам постановлением
№ 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Саифаловчи: X. Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

TARIX

1.Sabirov Mansur Ruzmetovich.

IX–XII ASRLARDA XORAZMNING YEVROOSIYO SAVDOSIDAGI O‘RNI: TARIXIY VA ARXEOLGIK MANBALAR TAHLILI.....7

2.Xabibullo Xoji Muxammadyusuf Alisher o‘g‘li.

TURKISTONDA QIZLAR TA‘LIMINING INSTITUTSIONAL SHAKLLANISHI VA KUNDALIK AMALIYOTI.....11

3.Reyimbayeva Onaxon Ergash qizi.

XORAZM TAXYASINING QADIMGI DAVRLARDAN BUGUNGI KUNGACHA BO‘LGAN TARIXIY-ETNOLOGIK TARAQQIYOTI.....17

4.Abdalniyazova Moxira Davronbekovna.

XORAZM AHOLISINING HUNARMANDCHILIK AN‘ANALARI VA TRANSFORMATSIYASI (MISGARLIK HUNARI MISOLIDA).....23

5.G‘afurova Mahliyobonu Ulug‘bek qizi.

QADIMGI XORAZM VOHASI AHOLISINING JOYLASHISH XUSUSIYATLARI.....29

6.Tadjiyeva Feruza Jumabayevna.

1838-YILGI XIVA–ORENBURG YOZISHMALARIDA ELCHILIK MAQOMI VA SIYOSIY ISHONCH.....34

FILOLOGIYA

1.Raximova Nargiza Baxshullayevna.

QADIMGI INGLIZ EPIK MATNLARINI ANTROPOSENTRIK TALQIN QILISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI.....39

2.Niyozmetova Ro‘za Rejabboy qizi.

GID-TARJIMONLIK FAOLIYATIDA VERBAL-NOVERBAL VA LINGVOKULTUROLOGIK OMILLARNING MADANIYATLARARO MULOQOTDAGI O‘RNI.....44

IQTISOD

1.Ulug‘muradova Nodira Berdimuradovna.

KICHIK BIZNES SOHASIDA INSON KAPITALI VA MEHNAT MUNOSABATLARINI BAHOLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI VA KO‘RSATKICHLAR TIZIMI.....47

2.O‘sarov Abdulla Davronqulovich.

TURIZM SOHASI BARQAROR RIVOJLANISHINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY MEXANIZMI VA UNING TARKIBIIY ELEMENTLARI.....55

3.Raximov Matqurbon Ravshanbek O‘g‘li.

ENERGIYA SAMARADORLIGIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING STRATEGIK MEXANIZMLARI.....62

4.Raximbaev Musobek Komiljon o‘g‘li.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA AKADEMIK JARAYONLARNI BOSHQARISHNING IQTISODIIY MOHIYATI VA ZARURATI.....67

5.Latipov Xursandbek Durdiboy o‘g‘li.

TASHQI SAVDO INFRATUZILMASINING XORIJ MAMLAKATLARI TAJRIBASI VA UNI MINTAQA IQTISODIYOTIDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI.....71

6.A.Sh.Kuliboyev.

TIBBIY XIZMATLAR BO‘YICHA MOLIYAVIY HISOBOT KO‘RSATKICHLARINING REGRESSION TAHLILI.....76

PEDAGOGIKA

1.Matrizayeva To‘maris Jumamirat qizi.

BO‘LAJAK TARBIYACHILARDA BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....89

PSIXOLOGIYA

1.Shirinov Sardorbek Avazovich.

IJTIMOY TARMOQLARDAGI TAQQOSLASHNING YOSHLAR PSIXOLOGIK FAROVONLIGIGA TA‘SIRI.....94

2.Raximova Mo‘minaxon Zokirjonovna.

KASBIY USTANOVKALARNI SHAKLLANTIRISH ORQALI ONGLI KASB TANLASHNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI.....98

G'afurova Mahliyobonu Ulug'bek qizi

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti tadqiqotchisi

QADIMGI XORAZM VOHASI AHOLISINING JOYLASHISH XUSUSIYATLARI

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23194533>

Annotatsiya. Maqolada arxeologik ma'lumotlar asosida Xorazm vohasi aholisining neolit davridan ilk temir davrigacha bo'lgan joylashish tarixi tahlil qilinadi. Kaltaminor, Suvyorgan, Tozabog'yob va Amirobod madaniyatlari makonlarining hududiy joylashishi, turar joylar turlari va madaniy qatlam xususiyatlari ko'rib chiqilib, aholi joylashishining o'troq va mavsumiy ko'chmanchi shakllari aniqlanadi. Bronza davrida asosan Oqchadaryo havzasi o'zlashtirilganligi, aholi joylashgan hududlar chegaralari xo'jalik mashg'ulotlarining mavsumiy xususiyatiga ko'ra doimiy o'zgarib turganligi ko'rsatiladi. Mil. avv. VI–V asrlarga kelib vohada o'zlashtirilgan yerlarning tabiiy chegaralari shakllanganligi, ilk temir davridan boshlab esa hududiy joylashish shakllari yangi ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan belgilanganligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Xorazm, Sariqamishbo'yi, Uzboy, Oqchadaryo, geografik muhit, tabiiy sharoit, o'troq, ko'chmanchi, Kaltaminor, Tozabog'yob, Amirobod madaniyati.

ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ДРЕВНЕГО ХОРЕЗМСКОГО
ОАЗИСА

Аннотация. В статье на основе археологических данных анализируется история расселения населения Хорезмского оазиса от эпохи неолита до раннего железного века. Рассматриваются территориальное размещение поселений кельтеминарской, суярганской, тазабагыбской и амирабадской культур, типы жилищ и особенности культурного слоя, выделяются оседлая и сезонно-кочевая формы расселения. Показано, что в эпоху бронзы осваивался преимущественно бассейн Акчадарьи, а границы заселённых территорий постоянно менялись в зависимости от сезонного характера хозяйственных занятий. Обосновывается, что к VI–V вв. до н.э. сложились естественные границы освоенных земель оазиса, а с раннего железного века формы расселения определялись новыми социально-экономическими факторами.

Ключевые слова: Хорезм, Присарыкамышье, Узбой, Акчадарья, географическая среда, природные условия, оседлость, кочевничество, кельтеминарская, тазабагыбская, амирабадская культура.

SETTLEMENT PATTERNS OF THE POPULATION OF THE ANCIENT KHOREZM
OASIS

Abstract. Based on archaeological data, the article analyzes the history of settlement of the Khorezm oasis population from the Neolithic to the Early Iron Age. The territorial distribution of sites of the Kelteminar, Suyargan, Tazabagyab and Amirabad cultures, dwelling types and features of the cultural layer are examined, and sedentary and seasonal nomadic forms of settlement are

identified. It is shown that in the Bronze Age mainly the Akchadarya basin was developed, and the boundaries of inhabited areas constantly changed depending on the seasonal nature of economic activities. It is argued that by the 6th–5th centuries BC the natural boundaries of the developed lands of the oasis had formed, while from the Early Iron Age the forms of settlement were determined by new socio-economic factors.

Keywords: Khorezm, Sarykamysh region, Uzboy, Akchadarya, geographical environment, natural conditions, sedentary, nomadic, Kelteminar, Tazabagyab, Amirabad culture.

KIRISH

Xorazm vohasi qadimgi aholisining joylashish tarixini o'rganishda Xorazm arxeologik ekspeditsiyasining tadqiqotlari muhim o'rin tutadi. 1950–1956-yillar mobaynida Xorazm arxeologik ekspeditsiyasi xodimlari tomonidan Quyi Amudaryo, Sariqamishbo'yi va Uzboy o'zani sohillari atroflarida tarixiy-arxeologik izlanishlar va Amudaryo qadimgi o'zanlari paleogeografiyasi bo'yicha keng maqsadli tadqiqotlar amalga oshirildi (S.P. Tolstov – tarixiy-arxeologik tadqiqotlar, A.S. Kes – geomorfologik va paleogeografik tadqiqotlar, M.A. Itina – neolit va bronza davri yodgorliklarining tavsifi, B.V. Andrianov – irrigatsiya, sun'iy sug'orish inshootlarining ta'rifi, T.A. Jdanko – Oqchadaryo o'zanidagi antik davr va o'rta asrlar ko'chmanchi qabilalari yodgorliklarining o'rganilishi va boshq.). Natijada Janubiy va Sharqiy Orolbo'yi hamda Uzboybo'yi arxeologik yodgorliklarining xaritalari tuzildi.

Mazkur tadqiqotlar natijalari Xorazm vohasi qadimgi etnogeografiyasiga oid maxsus ilmiy masalalarni kun tartibiga qo'ydi. Shu bois XXI asr boshlariga qadar to'plangan ma'lumotlarga tayangan holda vohaning bronza va ilk temir davri aholisi hududiy joylashishining xususiyatlari va chegaralarini tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega.

Maqolaning maqsadi – Xorazm vohasi aholisining joylashish tarixini, xususan, bronza va ilk temir davri aholisi hududiy joylashishining xususiyatlari va chegaralarini tahlil qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning asosiy manbasi arxeologik ma'lumotlardir. Ular qadimgi aholining geografik joylashishi, yashash uchun hududlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirishi, joylashish shakllari (o'troq, ko'chmanchi) va aholi joylashgan hududlarning chegaralarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Inson tomonidan o'zlashtirilgan yerlarda geografik sharoit va tabiiy muhitning qadimiy qabilalar va elatlarning hayoti, xo'jaligi, turmush tarzi va moddiy madaniyatiga ta'siri darajasini o'rganishda etnik geografiya (etnogeografiya) fanida qo'llanilgan uslublardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Shu bilan birga, qo'yilgan vazifani ko'rib chiqish maqsadida nafaqat arxeologik materiallardan, shuningdek, yozma manbalardan ham samarali foydalanish mumkin. Shu bois tadqiqotda Kaltaminor, Suvyorgan, Tozabog'yob, Andronovo va Amirobod madaniyatlariga oid yodgorliklar materiallari, ularning kartografiyasi hamda yozma manbalar ma'lumotlari tahlil qilindi.

NATIJALAR

Janubiy Orolbo'yida aholi joylashishining dastlabki bosqichi neolit davriga to'g'ri keladi. Aynan shu davrdan boshlab bu yerda ovchilik va baliqchilikning rivojlanishi yaqqol ko'rinadi. Kaltaminor madaniyatiga oid Jonbos 4 makonida yovvoyi cho'chqa, bug'u va baliq suyaklari topilgan. Kaltaminor madaniyati makonlari Janubiy Oqchadaryo va Yuqori Uzboy atrofidagi kichik ko'llar bo'ylarida joylashgan. Ular, asosan, vaqtincha mavsumiy makonlar bo'lgan. Ovchilik maqsadida kaltaminorliklar yashash joylarini o'zgartirib, uzoq masofalarga ko'chib yurganlar. Ularning makonlari Quyi Zarafshon yerlarida ham aniqlangan. Darvozaqir 1 yodgorligida baliq suyaklaridan tashqari jayron, yovvoyi ot, cho'chqa, bug'u va yovvoyi qushlar suyaklari topilgan.

Xuddi shunday manzara boshqa hududlarda ham kuzatiladi. Quyi Zarafshonning Daryosoy o'zani atroflarida (janubi-g'arbiy Qizilqum) aniqlangan neolit davri yodgorliklarida yovvoyi buqa va to'ng'iz suyaklari topilgan. Bundan ko'rinib turibdiki, Kaltaminor madaniyati vakillari turli xil yovvoyi hayvonlar va qushlarni ovlaganlar, shuningdek, ularning hayotida baliq ovi muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

Xo'jalik shakli turar joylar xususiyatlarida ham aks etgan. Neolit davrida urug' a'zolarining yog'och ustun va sinchlar asosida usti qamish bilan yopilgan, dumaloq yoki to'g'ri to'rtburchak shakllarga yaqin kulbalarda yashash odati vujudga keladi. Jonbos 4 yodgorligidan tashqari bunday uy-joyning qoldiqlari Darvozaqir 1 makonida ham topilgan [2].

Demak, neolit davri ovchilari va baliqchilari tomonidan turli hududlarni (Janubiy Oqchadaryo, Yuqori Uzboy) o'zlashtirishga intilish ularning xo'jaligi zaruriyatidan kelib chiqqan. Ushbu davrda ayrim tumanlarda aholi zich yashamaganligi yoki ma'lum hududlar umuman o'zlashtirilmaganligi tufayli ovchilik va baliqchilikni rivojlantirish maqsadida ko'chib yurgan jamoalar a'zolari raqiblarga duch kelmaganlar. Yashash hududlarini kengaytirish jarayonlari tinch sharoitda sodir bo'lgan deb taxmin qilish mumkin. Qayd etib o'tilgan fikr bilan birga shuni ta'kidlash joizki, neolit davri ovchilari Janubiy Orolbo'yi yerlarini butunlay tark etib ketmaganlar, ular Janubiy Oqchadaryoda mil. avv. III mingyillikning oxirlariga qadar yashaganlar.

Neolitdan bronza davriga o'tish masalasi xo'jalik shakllarining o'zgarishi bilan bog'liq holda o'rganilgan. Xorazm vohasida urug' jamoalari a'zolarining hududiy joylashishi xususiyatlariga qadimgi xo'jalikning ta'sirini inobatga olib, S.P. Tolstov neolit davrining so'nggi bosqichlarida mahalliy jamoalar ishlab chiqaruvchi xo'jalik shakli – chorvachilikka o'tadilar deb faraz qilgan. G.F. Korobkova ham yangi ma'lumotlarga asoslanib, shu fikrga keladi [3]. O'z paytida M.A. Itina Xorazm vohasida ishlab chiqaruvchi xo'jaliklarning vujudga kelishi masalasini tahlil qilib, Kaltaminor madaniyati, Quyi Zarafshon va Qizilqum neolit davri makonlarida asosan yovvoyi hayvonlar suyaklari topilganligiga o'z e'tiborini qaratgan [4].

Bu munozarali masaladan qat'i nazar, arxeologik ma'lumotlar neolit va bronza davri an'analarining uzviyligini ko'rsatadi. So'nggi Kaltaminor an'analarini davom ettirgan bronza davri Suvyorgan madaniyati vakillarining hududiy joylashishi va moddiy madaniyatida kulolchilikdan tashqari (qo'lda yasalgan idishlar shakllari va ularning sirtiga ishlov berish xususiyatlari) avvalgi davrga nisbatan keskin o'zgarishlar kuzatilmagan. Dastlab Suvyorgan madaniyati yodgorliklari neolit davri Jonbos 4 makoni atroflarida topib tekshirilgan (1945–1946-yillar). 1954-yilda Shimoliy Oqchadaryo o'zanining janubiy qismida Qamishli yodgorligi va keyinchalik Suvyorgan madaniyatiga oid o'ndan ortiq makonlar topilgan. Ularning hududiy joylashishi neolit davri an'analarini davom ettiradi. Makonlar daryo o'zani sohilidagi qum tepaliklar yon bag'irlarida topilgan. Ular daryo qirg'oqlaridan uzoqlashmagan holda joylashgan. Yodgorliklarning bunday joylashishi o'zan irmoqlari oralig'idagi tekis yerlarni to'qayzor o'simliklari va butalar zich o'rab olganligi tufayli bu yerlarda yashash imkoniyatlari qulay bo'lmaganligi bilan izohlanadi.

Turar joylar qurilishida ham avvalgi an'analar saqlanib qolgan. Ilk Suvyorgan madaniyatiga oid Jonbos 6 yodgorligida yog'och ustunli-sinch shakldagi chaylasimon uy-joyning o'rni aniqlangan [5]. Uning shakli Kaltaminor madaniyati turar joylarini qurish an'analarini takrorlaydi.

Bronza davrining keyingi bosqichida aholi joylashishi yanada kengaydi. Mil. avv. II mingyillikning o'rtalari va ikkinchi yarmida Janubiy Oqchadaryo o'zani atroflarida (jumladan, Kaltaminor va Suvyorgan yodgorliklari topilgan yerlarda) Tozabog'yob madaniyati makonlari paydo bo'ladi. Ular, asosan, Jonbos va Ko'kcha tepaliklari oralig'ida, ayrimlari Jonbostepadan g'arbda va shimoli-g'arbda joylashgan. Yodgorliklarning Jonbos – Ko'kcha guruhi 40 ta makon va alohida sahnalarda sopol parchalari yoyilgan maskanlardan iborat. Jonbos tepalikdan g'arbda (Oqchadaryoning so'l sohillari), e'lon qilingan ma'lumotlarga ko'ra, 30 ta yodgorlik topilgan.

Tozabog'yob madaniyatining shakllanishi Andronovo madaniyati bilan bog'liq masalalarni ham yuzaga keltiradi. M.A. Itinaning yozishicha, mil. avv. II mingyillikning ikkinchi yarmida Tozabog'yob madaniyati aholi maskanlari joylashgan tumanlarda Andronovo madaniyati makonlari paydo bo'ladi (Ko'kcha 19, Jonbos 34 va boshq.). Ammo Oqchadaryo hududlarida Andronovo madaniyatiga oid uy-joylar va qadimgi qabrlar topilmagan. Mavzuga tegishli xulosalar sopol idishlarning o'rganilishiga asoslangan. Lekin Tozabog'yob va Andronovo madaniyati idishlarining shakllari va sirtidagi naqshlari hamda yasash usullari turli darajada bir-biriga o'xshab ketadi. Bunga qo'shimcha, tozabog'yobliklarning Srubnaya (Yog'ochband) – Andronovo madaniyatlari doirasidan kelib chiqishi to'g'risidagi S.P. Tolstov va M.A. Itinaning fikrlarini inobatga olish lozim.

Bu masalaga yangi ma'lumotlar ham oydinlik kiritmoqda. So'nggi yillarda Amudaryo so'l sohili Janubiy Xorazm yerlarida Andronovo madaniyatiga oid Meshekli makoni va qabristoni topib tekshirildi. Fikrimizcha, Meshekli andronovoliklarning mil. avv. II mingyillik o'rtalarida O'rta Osiyo janubiy hududlariga boshlangan migratsiyalari yo'nalishidagi tayanch maskanlardan biri bo'lgan. Ushbu jarayonlarda tozabog'yobliklar ham ishtirok etganlari ehtimoldan holi emas.

MUHOKAMA

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar aholi joylashishining shakllari – doimiy yoki mavsumiy bo'lganligi masalasini ko'rib chiqishni taqozo etadi. Tozabog'yob madaniyati yodgorliklarining kartografiyasi shuni ko'rsatadiki, ularning asosiy qismi Janubiy Oqchadaryo o'zani yon irmoqlari atrofida joylashgan. Shimoliy Oqchadaryo yerlarida bronza davri makonlari kam miqdorda aniqlangan. M.A. Itinaning yozishicha, ular cho'pon-chorvadorlar makonlari bo'lgan, Janubiy Oqchadaryo havzasida esa ziroatchi-chorvadorlar joylashgan. Bunday yondashuv qay darajada haqiqatga to'g'ri keladi degan savolga aniq javob berish murakkabdir.

Madaniy qatlamning yuqaligi ilgari boshqacha izohlangan. 1950-yilga qadar Xorazm vohasidagi bronza davri yodgorliklarida madaniy qatlam aniqlanmaganligi tufayli ushbu qatlam asrlar davomida esgan shamollar harakati natijasida uchib ketgan deb izohlangan [6]. Keyinchalik ba'zi bir yodgorliklarda uy-joylar qoldiqlari va madaniy qatlam topildi, boshqalarida esa avvalgidek aniqlanmadi va ularga nisbatan “uchib ketgan makonlar” tushunchasi fanga tatbiq etildi. Bunday fikrning haqiqatga javob berishi ehtimoldan holi emas. Ammo alohida sahnalarda faqat sopol idishlar parchalari – siniqlarining yoyilishi, ayniqsa, ko'llar, Oqchadaryo tarmoqlari qirg'oqlarida va tepaliklarda ularning mavjudligi bu maskanlarda iliq iqlimga mos yengil chaylalar joylashgan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Chaylalarda ko'chmanchi ovchilar, baliq ovi uchun qulay daryo irmoqlari va ko'llarni izlab yurgan baliqchilar, dasht yaylovlarida chorva boqqan cho'ponlar, hosildor yerlarda qayr – liman dehqonchiligi bilan shug'ullangan urug' a'zolari yashagan.

Shunday qilib, mavsumiy ishlar va xo'jalik shakllaridan (dehqonchilik, chorvachilik, ovchilik, baliqchilik) kelib chiqqan holda aholi joylashgan hududlarning chegaralari doimiy ravishda o'zgarib turgan. Shu sababli bronza davrida Oqchadaryo havzasi (Shimoliy qismiga nisbatan Janubiy havzasi) xo'jalik maqsadlarida keng o'zlashtirilgan deb hisoblash mumkin, ammo mazkur hududlarning ayrim qismlarining o'zlashtirilishi mavsumiy mashg'ulotlar vazifalaridan kelib chiqqan. Tozabog'yob davri yodgorliklari Janubiy Oqchadaryo o'zani tarmoqlari bo'ylab bir-biridan uncha uzoq bo'lmagan masofada (o'rtacha 0,8–1 km) joylashgan. Makonlar, asosan, 3–5 ta yarim yerto'la uy-joydan iborat bo'lib, eng yirik Ko'kcha 15 makonida 10 ta turar joy topilgan.

Umuman olganda, bronza davrida qabilalar tomonidan quyidagi hududlar o'zlashtirilgan:

- Oqchadaryo o'zani havzasi (nisbatan kengroq – Janubiy Oqchadaryo vohasi);
- Quyi Amudaryo so'l sohilidagi Janubiy Xorazm yerlari (chorvador qabilalar migratsiyalari yo'nalishida, dasht yaylovlaridan vaqtincha foydalanish maqsadida hududning mavsumiy o'zlashtirilishi);

- Sariqamishbo'yi, Yuqori Uzboy qirg'oqlari (bu yerlarda Suvyorgan va Tozabog'yob madaniyatlariga oid makonlar va uy-joylarning qoldiqlari aniqlanmagan, faqat sopol idishlarning parchalari topilgan [7], shu sababli mazkur hududlarni ko'chib yurgan ovchilar vaqtincha o'zlashtirgan deb taxmin qilish mumkin).

So'nggi bronza davrida aholi joylashishida yangi xususiyatlar paydo bo'ladi. Bu davr (mil. avv. IX–VIII asrlar) Amirobod madaniyatiga oid makonlar turlari va aholining hududiy joylashishi xususiyatlari quyidagilar bilan belgilanadi:

- Tozabog'yob davriga nisbatan yirik makonlar vujudga keladi, ularning o'rtasidagi masofa bir necha kilometrni tashkil etib, aniqlangan yodgorliklarning asosiy qismi Janubiy Oqchadaryo havzasining g'arbiy qismida joylashgan;

- Amirobod madaniyatiga oid eng yirik makon – Yakkaparon 2 ning maydoni 2,5 gektardan iborat bo'lib, ayrim uy-joylar 2–3 yarim yerto'lani o'z ichiga oladi;

- Yakkaparon uylaridan qish faslida foydalanilgan, boshqa makonlarda (Qovundi 1, Bozor 1) mavsumiy turar joylarning mavjudligi aniqlangan;

– mil. avv. VIII asrda Oqchadaryo suv sathi asta-sekin pasayib boradi, ushbu tabiiy jarayon so'nggi bronza davri jamoalari vakillari tomonidan Xorazm vohasida sersuv manbalarga ega bo'z yerlarni o'zlashtirishga asos bo'ladi [8].

Ushbu jarayonlar natijasida mil. avv. VI–V asrlarga kelib Xorazm vohasida aholi tomonidan o'zlashtirilgan yerlarning tabiiy chegaralari shakllangan: g'arbda – Sariqamish ko'li, sharqda – Oqchadaryo havzasidagi Qizilqum, janubda – Amudaryo so'l sohilida Sadvar atrofida cho'llar, shimolda – Ustyurt chinkining janubi-sharqiy qismi. Ustyurt dashtlari, Qizilqum va Qoraqum tepaliklari bilan o'rab olingan, unumli yerlar va o'tloqlarga boy bu o'lka yozma manbalarda Xorazm deb atalgan.

XULOSA

Xorazm vohasi aholisining neolit davridan ilk temir davrigacha bo'lgan joylashish tarixini tahlil qilish quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

– Xorazm vohasi o'ziga xos geografik sharoit va o'ringa ega bo'lib, bronza davrida aholining hududiy joylashishi xususiyatlari Janubiy Orolbo'yida yagona suv manbai – Amudaryo faoliyati natijasida shakllangan tabiiy muhit, bo'z yerlar, o'tloqlar mavjudligi, o'simliklar va hayvonot olami turlarining yoyilishi bilan bog'liq bo'lgan;

– mil. avv. II mingyillikdan boshlab mil. avv. I mingyillikning boshlariga qadar urug' jamoalari tomonidan, asosan, Oqchadaryo havzasi yerlari o'zlashtirilib, hududiy joylashishning o'troq va mavsumiy ko'chmanchi shakllari rivojlangan;

– bronza davrida ibtidoiy ziroatchilikning chegaralangan holda taraqqiy topishi va natijada ishlab chiqaruvchi kuchlarning past darajasi sharoitida hududiy joylashish jarayonining xususiyatlari jamoalarning iqtisodiy imkoniyatlaridan (dalalarga ishlov berish, ekin maydonlarini kengaytirib borish va chorvachilikni rivojlantirish darajasi) kelib chiqqan;

– ilk temir davridan boshlab Xorazm vohasi hududlarining keng o'zlashtirilishi (Quyil Amudaryoning so'l va o'ng sohillari yerlari), murakkab etnik jarayonlarning yuzaga kelishi, hududiy joylashishning turli shakllari (o'troq, ko'chmanchi, yarim o'troq, yarim ko'chmanchi) rivojlanishi chorvachilik va dehqonchilik xo'jaliklari sur'atining kuchayishi, ixtisoslashgan binokorlik va hunarmandchilikning paydo bo'lishi kabi yangi ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan belgilangan.

ADABIYOTLAR

1. Андрианов Б.В., Брук С.И., Козлов В.И. Этническая география и ее место в системе этнографической и географической наук // Проблемы этнической географии и картографии. – М.: Наука, 1978. – С. 7–9; Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983. – С. 212–215.
2. Асқаров А. Бухоронинг ибтидоий давр тарихидан лавҳалар. – Тошкент: Фан, 1973. – Б. 12.
3. Коробкова Г.Ф. Кельтеминарская культурная общность // Неолит Северной Евразии. – М., 1996. – С. 98–110.
4. Итина М.А. История степных племен Южного Приаралья (II – начало I тысячелетия до н.э.) // Тр. ХАЭЭ. – М., 1977. – Т. X. – С. 173–174.
5. Гулямов Я.Г. История орошения Хорезма с древнейших времен до наших дней. – Ташкент, 1957. – С. 51–54.
6. Толстов С.П. По древним дельтам Окса и Яксарта... – С. 42, 62.
7. Толстов С.П. Археологические работы Хорезмской экспедиции в 1951 г. // СА. – М., 1954. – Т. XIX. – С. 247, рис.
8. Итина М.А. История степных племен... – С. 204–208; Ягодин В.Н. Поселение амирабадской культуры Кават 2 // МХЭ. – М., 1963. – Вып. 4. – С. 130–140.

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE» JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Maqolani tayorlashda qo'yiladigan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 6 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.
2. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatarga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
3. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
4. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
5. Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
6. Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.
7. Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.
8. Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.
9. Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статьи должны содержать 6 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.
2. Начала абзаца - 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.
3. В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.
4. В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.
5. Со следующей строки ключевые слова 7-10.
6. Далее начинается основной текст. новой текст начинается со следующей строки, и статья состоит из 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.
7. Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиатства. Автор должен точно указать использованную литературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.
8. Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.
9. Цитирование приводится в тексте [1, 25] Полный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles should be at least 6 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.
2. The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.
3. The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.
4. An annotation of 60 words in the next line in three languages.
5. Key words from the next row in three languages 7-10.
6. The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.
7. Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.
8. Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.
9. A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].